

Hitlers russiske gjenferd

I Russland har voldelig nynazisme vokst til et omfang som mangler sidestykke. Maksim «Kjøttøksa» Martsinkevitsj er blandt de mest populære lederskikkelsene i den nye høyreekstre bevegelsen.

KRONIKK
Johannes Due Enstad

«Breivik er en hellig mann, jeg synes han gjorde en god jobb.» Det sa den russiske nynazisten Maksim Martsinkevitsj (f. 1986), populært kalt Tesak (kjøttøksa), da han var gjest i et russisk talkshow i juni 2012. Siden midt på 2000-tallet har han vært en av de mest synlige lederskikkelsene i det russiske høyreekstre miljøet. Hans politiske biografi er verdt å se nærmere på fordi den illustrerer en utvikling der voldelig rasisme og ren nynazisme er i ferd med å bli mer akseptabelt blant unge russere – eller i alle fall mindre marginalt.

Russiske nynazister ble stadig flere og mer voldelige i løpet av 1990-tallet. I juli 2004 ble en anonym russisk nynazist intervjuet av Time. Han spådde terrorangrep på russisk jord og talte om «et nazistisk al-Qaida» under oppbygging. To år senere eksploderte en hjemmelaget bombe på Tsjerkizovo-markedet i Moskva. 14 mennesker ble drept og 61 ble skadet. En gruppe russiske nynazister sto bak.

Russere har liten tillit til det korrupte politiet, og ser i ham en slags Batman.

Terrorangrepet i Moskva skapte overskrifter, men denne hendelsen var bare toppen av isfjellet. Ifølge det Moskva-baserte analysesenteret SOVA, ble til sammen 66 mennesker drept av russiske høyreekstremister i 2004. Samme år ble 522 høyreekstremistiske angrep uten dødelig utfall rapportert. Fra 2004 til og med 2011 ble det registrert 538 drap og 3531 andre voldelige angrep uten dødelig utfall. Til sammenligning har høyreekstremister i USA – som har mer enn dobbelt så stor befolkning som Russland – stått bak rundt 200 drap og 1200 ikke-dødelige angrep i samme periode, ifølge terrorismeforskere ved West Point i USA.

Omfanget av høyreekstrem vold i

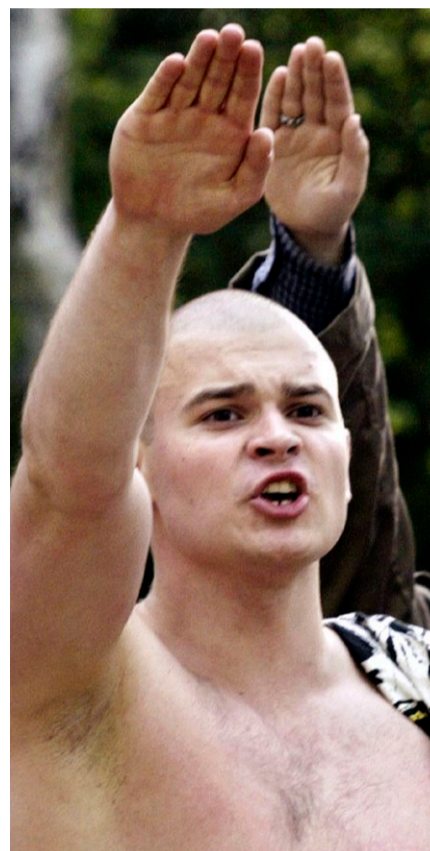
Russland er oppsiktsvekkende, særlig dersom en tar høyde for at en stor del av drapene og overfallene ikke blir registrert. Mørketall kan utgjøre så mye som halvparten av totalen, ifølge direktøren for SOVA-senteret. Ofrene er for det meste personer med bakgrunn fra Sentral-Asia og Kaukasus og andre med «ikke-slavisk utseende».

Russiske høyreekstremer har ikke vært underlagt noe sentralt lederskap, og det finnes ikke noe nazistisk al-Qaida i Russland. Men rasistisk og nynazistisk ideologi ser ut til å inspirere stadig flere unge russere. Russiske myndigheter beregnet i 2009 at det fantes rundt 200 000 medlemmer av høyreekstremer grupperinger i Russland, hvorav 10 000 var siktet for rasistiske forbrytelser.

Martsinkevitsj gjorde seg først beryktet i 2005–06 som leder for organisasjonen Format-18 (1+8 står for A og H i alfabetet, altså Adolf Hitler). Virksomheten besto i å produsere og distribuere videoklipp som viser voldelige overfall på personer med ikke-russisk utseende. Martsinkevitsj ga flere intervjuer til russiske og utenlandske journalister i denne perioden. Her identifiserte han seg som rasist og ekstremist, og han uttrykte stolthet over sin egen rolle som voldsentreprenør og inspirator for militante høyreekstremer rundt om i landet.

I 2007 ble Martsinkevitsj dømt for hatefulle ytringer. Tre år i fengsel dempet ikke viljen til aktivisme: Siden 2011 har han relansert seg selv med betydelig suksess. Han produserer ikke lenger voldsvideoer, men har lansert en slags folkebevegelse mot pedofili og i tillegg stiftet en nynazistisk organisasjon.

Okkupaj-pedofiljaj (Okkuper de pedofile) er et vigilanteprojekt som har til hensikt å offentlig avsløre og dermed sosialt tilintetgjøre antatt pedofile menn. Aktivister legger ut «agn» på nettet ved å gi seg ut for å være mindreårige gutter og avtale møter med eldre menn. Deretter blir den antatt pedofile «fanget» av aktivistene, gjerne brutalt ydmyket, og tvunget til å identifisere seg og «tilstå» sin legning og sine forbryterske intensjoner. Alt skjer for åpent kamera, og i etterkant blir det hele lagt ut på YouTube eller V Kontakte (VK: en russisk

Synlig nynazistleder: Den russiske nynazisten Maksim Martsinkevitsj, også kjent som «Kjøttøksa», under en demonstrasjon utenfor Moskva i 2004. Martsinkevitsj bruker mediene bevisst for å få folkelig støtte.

FOTO: NTB SCANPIX

Facebook-kopi). Ofte får videoene hundretusener av treff. Martsinkevitsj selv tar del i mange av aksjonene, der hele busslaster av unge russere, både menn og kvinner, deltar.

Okkupaj er blitt en landsomfattende bevegelse. Prosjektet har over 125 000 følgere på VK, og lokale avleggere har dukket opp i en lang rekke russiske byer, samt i Ukraina og Hviterussland. Ungdommer rundt om i landet lar seg inspirere til å gjennomføre liknende aksjoner, og laster opp videoene på nett. Martsinkevitsj har på denne måten oppnådd stor popularitet og, ikke minst, offentlig anerkjennelse, med reportasjer og talkshow-opptredener på russisk statskontrollert tv.

Martsinkevitsj vinner oppslutning og troverdighet først og fremst på grunn av sin sosiale aktivisme: Russere har liten tillit til det korrupte politiet, og ser i ham en slags Batman, en folkets hevner som beskytter barn mot pedofile gjennom rå handlekraft. Det at en selverklært nazist på denne måten kan oppnå bred popularitet er imidlertid bekymringsfullt med tanke på potensialet for spredning av

høyreekstremt tankegods. Når mannen får lov til å fortsette med borgervernprosjektet sitt på denne måten, kan det også tyde på at myndighetene ikke deler bekymringen.

Martsinkevitsjs uendrede politiske syn er tydelig ut fra den andre organisasjonen han har etablert etter fengselsoppholdet. Den bærer navnet Restrukt, og hevder å ville fremme nasjonalsosialismens sak gjennom aktivisme og sosiale borgerinitiativer snarere enn gjennom direkte politisk kamp (som langt på vei er umulig i dagens Russland). Borgerinitiativene dreier seg om kamp mot alkohol, røyking og narkotika, og inkluderer innsamlingsaksjoner til støtte for «samvittighetsfanger» – det vil si fengslede høyreekstremister, hvorav flere er dømt for drap. Restrukt vil ha et Russland bestående av hvite, sterke, edru, sunne og kampklare russere. For det sistnevnte formålet tilbys kurs i knivkamp.

Bevegelsen har fått avleggere i flere russiske byer, og har nå omkring 15 000 følgere på VK. Antallet aktive medlemmer er nok lavere, men likevel stort nok til at Restrukt var godt synlig i nasjonalistenes 1. mai-markering i Moskva i år, der medlemmer marsjerte med flagg og bannere. Organisasjonen hevder i dag å være «Russlands største nasjonalistiske bevegelse».

Gjennom Restrukt og gjennom egne uttalelser viser Martsinkevitsj at han ikke har endret holdning til bruk av ekstrem vold mot meningsmotstandere. Restrukts VK-profil inneholder hyllester av Adolf Hitler og Anders Behring Breivik, og Martsinkevitsj har åpent uttrykt sin begeistring for begge to.

Den rasistiske og militante nasjonalismen frontet av Martsinkevitsj og hans likesinnede er ikke bare en trussel mot Russlands etniske minoriteter, men den kan også true samfunnsikkerheten i det multietniske landet. Moskva er en by med millioner av (til dels ulovlige) innvandrere og gjestarbeidere, der høyreekstremister hevder seg klare til aksjon dersom etniske opptøyer skulle bryte ut. Myndighetene har riktignok økt innsatsen mot høyreekstreme voldsaktivister de siste to-tre årene. Mange er idømt lange fengselsstraffer, og voldsstatistikken viser at angrepene er blitt færre enn før. Likevel tyder mye på at Hitlers russiske gjenferd ikke lar seg drive ut så lett.

Johannes Due Enstad er forsker ved Forsvarets forskningsinstitutt (FFI)